

۱۵۷۵۹۲

دانشکده اقتصاد و مدیریت

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی

عنوان:

بررسی رابطه بلند مدت بین رشد نقدینگی، تورم و رشد اقتصادی در ایران:

کاربرد رهیافت آزمون کرانه ها در همجمعی

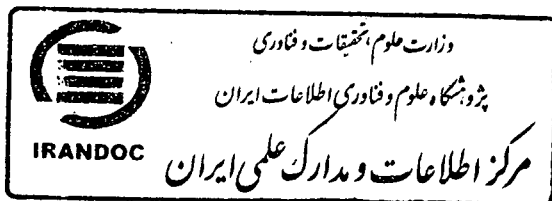
اساتید راهنما:

آقای دکتر حسن حیدری

آقای دکتر هدایت منتخب

نگارش:

پریسا جوهری سلماسی

آذر ۱۳۸۹

حق طبع و نشر برای دانشگاه ارومیه محفوظ است.

۱۵۷۵۹۳

۳/۳/۱۳۹۰

۴

دانشکده اقتصاد و مدیریت

پایان نامه آقای /خانم پریسا جوهری سلماسی به شماره دانشجویی ۸۷۲۰۲۱۰۰۳ با عنوان بررسی رابطه بلند مدت بین رشد نقدینگی تورم و رشد اقتصادی در ایران رهیافت آزمون کرانه ها در همجمعی به تاریخ ۸۹/۹/۲۳ شماره ۴۰۷-۲ق مورد پذیرش هیات محترم داوران با رتبه عالی و نمره ۱۸/۴۵ قرار گرفت.

کمیته دفاع	نام و نام خانوادگی	امضاء
۱) استاد راهنما و رئیس هیات داوران	دکتر حسن حیدری	
۲) استاد راهنمای دوم	دکتر هدایت منتخب	
۳) داور خارجی	دکتر قاسم سامعی	
۴) داور داخلی	دکتر کیومرث شهبازی	
۵) نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر پرویز پیری	

تقدیر و شکر:

به پاس تعبیر عظیم و انسانیشان از کلمه ایثار و از خودگذشتگی،
به پاس حافظه سرشار و گرمای امید، بخش وجودشان که در این سردترین روز کاران بهترین پشتیبان است،
به پاس قلب های بزرگشان که فریادس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می گراید،
و به پاس مجتبهای بیدریشان که هرگز فروکش نمی کند،

این مجموعه را به

پدر و مادر مهربانم

و

برادر و خواهر عزیزم

تقدیم می کنم.

پاسکزاری:

پاس پروردگارم را که هر چه دارم از اوست.

بر خود لازم می دانم

از استاد مجتهد جناب آقای دکتر حسن جدری که فراتر از یک استاد بی نظیر یاریم کرد و پشتگن محنتی نپذیری و امید دارد
طول مدت همکاری با ایشان به من آموختند و همچنین با صبر و حوصله فراوان در کلیه مراحل انجام این پژوهش را به ما یاد دادند
مصدقانه شکر می کنم.

همچنین از استاد راهنمای دوم ام جناب آقای دکتر هدایت متعب به خاطر راهنمایی ایشان کمال شکر را دارم و همچنین از جناب
آقای دکتر قاسم سامعی و جناب آقای دکتر کیومرث شهبازی که زحمت داوری و نظارت این پروژه را بر عهده داشتند و از
آقای دکتر پرویز پیری به خاطر راهنمایی ایشان قدردانی می کنم.

پاس می دارم و دگر می گویم و بگم بهی مشاقت نامی دوستان عزیز به خصوص خانم مسما علمی، خانم هدیه شاهرزائی و
خانم رخساره ابراهیمی و بهگلاسی ایم خانم زین داودی و ممتاز ناشی و دختر عمومی عزیزم خانم لایه جوهری و همه عزیزان دیگر
ی که در طول مدت انجام این پایان نامه مشوق و همراه من بودند

همچنین از دوست بزرگوارم جناب آقای طبرضا حلالی، که بارها راهنمایی های ارزنده خویش و دگر می های صمیمانه شان بنده را در هر
چه بهترتدوین کردن این پایان نامه یاری کرد و صادقانه شکر می کنم.

چکیده:

یکی از مشکلات مهم در اقتصاد کشور در دو دهه اخیر، افزایش سرسام آور حجم نقدینگی و وجود پدیده‌های به نام نقدینگی سرگردان یا پول بدون مدیریت است که تورم های مقطعی و غیر قابل برگشت را در برخی از بازارهای کالایی ایجاد کرده است. در مقابل با پدیده‌های بنام کمبود نقدینگی آنها عمدتاً در بخش تولید مواجه هستیم و معمولاً تولیدکنندگان از این موضوع رنج می‌برند. برای کاهش تورم ناشی از نقدینگی باید برای کنترل بخشی از نقدینگی، اقدام و بخشی دیگر را به مسیر تولید هدایت کنیم. با توجه به مطالب گفته شده مشخص می‌شود که بررسی رابطه سه متغیر تورم، نقدینگی و تولید بسیار حائز اهمیت است.

در این تحقیق، به بررسی وجود رابطه بلند مدت مابین متغیرهای رشد اقتصادی، تورم و نقدینگی در ایران با روش جدید اقتصاد سنجی از جمله آزمون کرانه ها به همجمعی و برای بررسی شکست در داده ها از آزمون های شکست بای و پرون (۲۰۰۳) و همچنین آزمون لی و استرازیسیچ (۲۰۰۳) پرداخته شد. و نتایج نشان داد که در طی دوره های ۱۳۸۶/۴-۱۳۶۷/۱ با تخمین سه مدل کاگان، نظریه مقداری پول و مدل رشد سولو و سوان، هر سه متغیر رشد اقتصادی، تورم و نقدینگی دارای رابطه بلند مدت می باشند. با توجه به نتایج سه مدل در هیچکدام از مدل ها بین تورم و رشد در بلند مدت رابطه مستقیم معنی داری وجود ندارد. اما رابطه غیر مستقیم از طریق نقدینگی بین تورم و رشد وجود داشته است.

فهرست مطالب

۱	فصل ۱- کلیات تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۲	۲-۱- تعریف مسأله و بیان اصلی تحقیق
۲	۳-۱- ضرورت و اهمیت انجام تحقیق
۴	۴-۱- اهداف تحقیق
۴	۵-۱- فرضیات تحقیق:
۵	۶-۱- روش تجزیه و تحلیل و استدلال
۵	۷-۱- روش گردآوری دادهها
۶	۸-۱- تعریف اصطلاحات و واژگان کلیدی
۷	۹-۱- بررسی روند متغیرها
۱۱	۱۰-۱- محدودیت های تحقیق
۱۲	فصل ۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق
۱۳	۱-۲- مقدمه
۱۳	۲-۲- پول و تورم
۱۳	۱-۲-۲- تورم و مکتب پولی
۱۵	۲-۲-۲- مکتب پولی شماره یک
۱۷	۳-۲-۲- نظریه جدید مقداری پول
۱۹	۴-۲-۲- مکتب پولی شماره دو: مکتب انتظارات عقلانی
۲۱	۳-۲- نظریه مقداری پول
۲۲	۴-۲- نظریه جدید مقداری پول (پولیون)
۲۲	۵-۲- تورم و رشد اقتصادی
۲۲	۱-۵-۲- نظریه رشد کلاسیک
۲۳	۲-۵-۲- نظریه رشد نئوکلاسیک
۲۳	۳-۵-۲- نظریه رشد کینز
۲۴	۴-۵-۲- نظریه رشد سولو- سوان
۲۵	۶-۲- مدل کاگان
۲۶	۱-۶-۲- تقاضای پول و تورمهای بالا
۲۶	۱-۱-۶-۲- پایه نظری مدل کاگان
۲۷	۷-۲- سابقه تحقیق
۲۳	۸-۲- خلاصه فصل
۲۵	فصل ۳- روش تحقیق

۴۶	۱-۳- مقدمه
۴۶	۲-۳- آزمونهای پایایی
۴۶	۱-۲-۳- آزمون ریشه واحد دیکیفولر و دیکیفولر تعمیم یافته
۴۷	۲-۲-۳- آزمون فیلیپس پرون
۴۷	۳-۲-۳- آزمون ان جی پرون
۴۸	۴-۲-۳- آزمون KPSS
۴۹	۵-۲-۳- آزمون بای و پرون (۲۰۰۳)
۴۹	۶-۲-۳- آزمون ریشه واحد پرون
۵۰	۳-۳- آزمون زیوت و اندروز
۵۱	۴-۳- آزمون ریشه واحد لامزدین پاپل
۵۲	۵-۳- آزمون لی و استرازیسیچ (۲۰۰۳)
۵۳	۶-۳- همجمعی
۵۳	۷-۳- روش آزمون کرانهها
۵۷	۸-۳- روش خودتوضیح برداری باوقفه های گسترده
۵۸	۹-۳- الگوی تصحیح خطا (Ecm)
۵۹	۱۰-۳- آزمون علیت گرنجر
۶۱	فصل ۴- تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات
۶۲	۱-۴- مقدمه
۶۲	۲-۴- مدل کاگان (۱۹۵۶):
۶۳	۱-۲-۴- نتایج برآورد آزمون ریشه واحد بدون شکست برای مدل کاگان
۶۴	۲-۲-۴- نتایج آزمون بای و پرون (۲۰۰۳)
۶۶	۳-۲-۴- آزمون های ریشه واحد با وجود شکست ساختاری
۶۶	۴-۲-۴- آزمون های پرون، زیوت اندروز و لامزدین پاپل
۶۷	۵-۲-۴- آزمون لی و استرازیسیچ
۶۸	۶-۲-۴- نتایج آزمون کرانه ها
۶۹	۷-۲-۴- برآورد الگوی تصحیح خطا
۷۲	۳-۴- نظریه مقداری پول
۷۳	۱-۳-۴- نتایج برآورد آزمون ریشه واحد بدون شکست برای مدل دوم:
۷۴	۲-۳-۴- نتایج آزمونهای شکست ساختاری بای و پرون (۲۰۰۳)
۷۶	۳-۳-۴- آزمون پرون
۷۷	۴-۳-۴- آزمون لی و استرازیسیچ
۷۸	۵-۳-۴- نتایج آزمون کرانه ها
۸۲	۴-۴- الگوی سوم مدل رشد

۸۲	۴-۴-۱- نتایج برآورد آزمون ریشه واحد بدون شکست برای مدل سوم :
۸۳	۴-۴-۲- نتایج آزمون بای و پرون (۲۰۰۳)
۸۵	۴-۴-۳- آزمون پرون
۸۶	۴-۴-۴- آزمون لی و استرازیسیچ
۸۷	۴-۴-۵- نتایج آزمون کرانه ها
۹۰	۴-۵- نتیجه گیری:
۹۰	۴-۶- خلاصه فصل:
۹۳	فصل ۵- نتیجه گیری و پیشنهادات
۹۴	۵-۱- خلاصه
۹۵	۵-۲- نتیجه گیری
۹۶	۵-۳- پیشنهادات
۹۶	۵-۳-۱- پیشنهادات برای سیاست گذاران:
۹۷	۵-۳-۲- پیشنهاداتی برای مطالعات آتی:
۹۸	منابع و مأخذ

فهرست جداول

۳۳	جدول (۱-۲): نتایج حاصل از برآورد مدل (داودی ۱۳۷۶).....
۴۱	جدول (۲-۲) خلاصه مطالعات صورت گرفته در زمینه رابطه سه متغیر تورم، رشد و نقدینگی.....
۶۳	جدول (۱-۴) نتایج آزمون های ریشه واحد ADF, PP, KPSS و NP.....
۶۴	جدول (۲-۴) آزمون شکست ساختاری تورم:.....
۶۴	جدول (۳-۴) آزمون شکست ساختاری تقاضای پول.....
۶۵	جدول (۴-۴): آزمون شکست ساختاری رشد.....
۶۵	جدول (۵-۴) نتایج آزمون های شکست ساختاری.....
۶۶	جدول (۶-۴) آزمون ریشه واحد پرون.....
۶۶	جدول (۷-۴) آزمون ریشه واحد زیوت- اندروز.....
۶۷	جدول (۸-۴) آزمون ریشه واحد لامزدین- پاپل.....
۶۷	جدول (۹-۴) آزمون ریشه واحد با دو شکست ساختاری لی و استرازیسیچ.....
۶۸	جدول (۱۰-۴): مقادیر بحرانی برای روش آزمون کرانه ها.....
۶۸	جدول (۱۱-۴) نتایج آزمون کرانهها.....
۶۹	جدول (۱۲-۴) تخمین ضرائب بلند مدت با استفاده از روش ARDL.....
۷۰	جدول (۱۳-۴) مدل تصحیح خطا بر اساس مدل ARDL انتخابی.....
۷۱	جدول (۱۴-۴) نتایج آزمون علیت گرنجر.....
۷۳	جدول (۱۵-۴) نتایج آزمون های ریشه واحد ADF, PP, KPSS و NP.....
۷۴	جدول (۱۶-۴) آزمون شکست ساختاری رشد نقدینگی.....
۷۵	جدول (۱۷-۴) آزمون شکست ساختاری رشد سرعت پول.....
۷۵	جدول (۱۸-۴) آزمون شکست ساختاری رشد اقتصادی.....
۷۶	جدول (۱۹-۴) نتایج آزمون های شکست ساختاری.....
۷۶	جدول (۲۰-۴) آزمون ریشه واحد پرون.....
۷۷	جدول (۲۱-۴) آزمون ریشه واحد زیوت- اندروز.....
۷۷	جدول (۲۲-۴) آزمون ریشه واحد لامزدین- پاپل.....
۷۷	جدول (۲۳-۴) آزمون ریشه واحد با دو شکست ساختاری لی و استرازیسیچ.....
۷۸	جدول (۲۴-۴): مقادیر بحرانی برای روش آزمون کرانه ها.....
۷۸	جدول (۲۵-۴) نتایج آزمون کرانهها جهت بررسی همجمعی.....
۷۹	جدول (۲۶-۴) تخمین ضرائب بلند مدت.....
۷۹	جدول (۲۷-۴) نتایج مدل تصحیح خطا.....
۸۰	جدول (۲۸-۴) نتایج آزمون علیت گرنجر.....
۸۳	جدول (۲۹-۴) نتایج آزمون های ریشه واحد.....
۸۳	جدول (۳۰-۴) آزمون شکست ساختاری رشد اشتغال.....
۸۴	جدول (۳۱-۴) آزمون شکست ساختاری انباشت سرمایه.....

۸۵	جدول (۳۲-۴) نتایج آزمون های شکست ساختاری
۸۵	جدول (۳۳-۴) آزمون ریشه واحد پرون
۸۵	جدول (۳۴-۴) آزمون ریشه واحد زیووت- اندروز
۸۶	جدول (۳۵-۴) : آزمون ریشه واحد لامزدین- پاپل
۸۶	جدول (۳۶-۴) آزمون ریشه واحد با دو شکست ساختاری لی و استرازیسیچ
۸۷	جدول (۳۷-۴) مقادیر بحرانی برای سه مدل آزمون کرانه ها
۸۷	جدول (۳۸-۴) : نتایج آزمون کرانه ها
۸۸	جدول (۳۹-۴) تخمین ضرائب بلند مدت
۸۸	جدول (۴۰-۴) مدل تصحیح خطا
۸۹	جدول (۴۱-۴) نتایج آزمون علیت گرنجر

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

در این فصل به بیان ضرورت تحقیق و بیان مسئله با توجه به اهمیت موضوع مورد بررسی و روند و تعریف متغیرها و بیان اهداف و فرضیات تحقیق پرداخته شده و محدودیت های تحقیق بیان گشته و جامعه آماری مشخص گشته است.

۲-۱- تعریف مسأله و بیان اصلی تحقیق

کنترل و تثبیت تورم تقریباً در تمام کشورها جز سیاستهای اصلی اقتصاد کلان است. دولتها و بانک های مرکزی با ابزارهای پولی هدف تثبیت قیمت ها را پیگیری می کنند، اما از آنجا که این امر تنها هدف دولت ها نمی باشد، بعضاً تضاد بین اهداف مورد نظر بوجود آمده و در نتیجه موفقیت مورد انتظار حاصل نمی شود. از یک سو با سیاستهای انبساطی برای کاهش هزینه های تولیدی (از طریق کاهش نرخ بهره) و به منظور کاهش بیکاری، باعث ازدیاد نقدینگی در جامعه می گردند. و از سوی دیگر افزایش نقدینگی طبق نظریه مقداری پول باعث ایجاد تورم در جامعه می شود. از اینرو وجود ارتباط مابین تورم، رشد اقتصادی و نقدینگی در کشورهای مختلف همواره یکی از موضوعات مورد بحث در بین اقتصاددانان بوده و مباحث نظری و تجربی متفاوتی در این زمینه ارائه شده است. بررسی بسیاری از این مباحث نشان می دهد که نمی توان به یک نتیجه قطعی در مورد تاثیر نقدینگی بر رشد اقتصادی، و تورم و نیز رابطه تورم و رشد اقتصادی دست یافت و این موضوع برای هر کشور بسته به شرایط و ویژگی های آن متفاوت می باشد.

نتایج مطالعات صورت گرفته داخل و خارج کشور نشان می دهند که رشد اقتصادی و تورم می توانند هم رابطه مثبت و هم رابطه منفی داشته باشند و همچنین، نقدینگی هم می تواند علت تورم باشد و هم عامل اثرگذار بر آن. علاوه بر این نتایج برخی مطالعات مبنی بر قبول فرضیه انتظارات عقلانی بوده و برخی این فرضیه را رد کردند. نهایتاً اینکه نتایج مطالعات در کشورها و در دوره های مختلف، متفاوت بودند. با توجه به ابهاماتی که از لحاظ تجربی در ارتباط بین نقدینگی بر تولید و اثر نقدینگی بر تورم و نیز رابطه بین تورم و رشد وجود دارد، تحلیل های تجربی در جهت رفع این ابهامات بسته به مورد ضروری می نماید. بررسی تجربی رابطه بین سه متغیر تورم، نقدینگی و رشد اقتصادی در ایران با استفاده از رهیافت های جدیدتر روش همجمعی حقیقت مسئله اصلی تحقیق حاضر را تشکیل می دهد.

۳-۱- ضرورت و اهمیت انجام تحقیق

یکی از مشکلات مهم در اقتصاد کشور در دو دهه اخیر، افزایش سرسام آور حجم نقدینگی و وجود پدیده ای به نام نقدینگی سرگردان یا پول بدون مدیریت است که تورم های مقطعی و غیر قابل برگشت را در برخی از بازارهای کالایی ایجاد کرده است. در مقابل با پدیده ای بنام کمبود نقدینگی آن هم عمدتاً در بخش تولید مواجه هستیم و معمولاً تولیدکنندگان از این موضوع رنج می برند. بطور کلی اقتصاددانان برهدف های کلان اقتصادی چون اشتغال کامل، ثبات

اقتصادی (کنترل قیمتها)، توزیع عادلانه درآمد و رشد مداوم اقتصادی تاکید دارند. بیشتر مطالعات تئوریک و تجربی به بررسی دو به دوی متغیرهای نقدینگی و تورم و رشد پرداخته‌اند.

نتایج مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهند که رشد اقتصادی و تورم می‌توانند هم رابطه مثبت و هم رابطه منفی داشته باشند و همچنین با توجه به مطالعات، نقدینگی هم می‌تواند علت تورم باشد و هم عامل اثرگذار بر آن. علاوه بر این برخی مطالعات مبنی بر قبول فرضیه انتظارات عقلانی می‌باشند و برخی این فرضیه را رد می‌نمایند، این نتایج در کشورها و در دوره‌های مختلف، متفاوت هستند. اکنون با توجه به ابهامات فوق در زمینه رابطه سه متغیر تورم، نقدینگی و رشد اقتصادی، در این پژوهش به بررسی رابطه سه متغیر برای سال‌های ۱۳۶۷- فصل اول تا ۱۳۸۶- فصل چهارم، برای ایران پرداخته می‌شود.

سیاست‌های پولی در واقع شامل تلاش برای تزریق پول به بخش‌های مولد اقتصادی واقعی است تا متناسب با حجم نقدینگی، میزان تولید، افزایش یابد. اما متأسفانه بخش مهمی از منابع پولی بانکی نصیب بخش‌های غیرمولد کاذب می‌شود. حتی در سال‌های اخیر تسهیلات بانکی و امتیاز این وام‌های بانکی در بازار خرید و فروش می‌گردد که در تشدید نرخ تورم هم، اثر دارد. علاوه بر این در اقتصاد ایران، بدلیل محدودیتهای مالی دولت و کسریهای متوالی بودجه، سیاست‌های پولی به سیاست‌های مالی مربوط شده به نحوی که عملاً استقلال بانک مرکزی تضعیف شده است که در این شرایط سیاست‌های پولی اغلب با اراده دولت به افزایش نقدینگی در اقتصاد منجر می‌شود. از طرف دیگر با توجه به تنگناهای ساختاری در اقتصاد ایران و ریسک بالای سرمایه‌گذاری، انبساط پولی نه تنها تاثیری بر تولید ندارد، بلکه به افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و تورم منجر می‌شود.

در سال‌های اخیر با روی کار آمدن دولت نهم در سال ۱۳۸۴، این دولت جهت کاهش بیکاری، به اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی انبساطی پرداخت. نتیجه اجرای این سیاست‌ها، موجب افزایش نقدینگی با نرخ ۳۰ درصد در طی سال شد که این امر موجب افزایش بی‌رویه قیمت‌ها در سال‌های اخیر گردید. (کافی است تورم ۲۵ درصدی ابتدای سال ۱۳۸۸ را با ۱۰/۵ درصد سال ۱۳۸۴ مقایسه گردد^۱). با توجه به اینکه تورم علل و ریشه‌های مختلفی دارد، ولی به نظر می‌رسد سیاستگذاران اقتصادی عمدتاً دلایل تورم در کشور را بالاتر بودن هزینه‌های تولیدی در نظر گرفته‌اند. طبق نظریه نوکلاسیکها^۲ $y=f(k,L)$ تولید تابعی از نیروی کار و سرمایه است. طبق قانون کار و نیز حمایت‌های خاص نظام جمهوری اسلامی از طبقه کارگر، امکان کاهش دستمزدها وجود ندارد و لذا هزینه نیروی کار ثابت در نظر گرفته می‌شود.

لذا سیاستگذاران اقتصادی برای کاهش هزینه‌های تولید اقدام به کاهش نرخ بهره در طی سال‌های اجرای برنامه چهارم کردند. (سیاست پولی انبساطی) که کاهش نرخ بهره منجر به افزایش حجم پول (نقدینگی) در کشور شد. (نرخ تورم برای ۴ سال برنامه باید به رقم ۹/۹ درصد می‌رسید که آمار ۱۵/۳ درصد را نشان می‌دهد که در حال حاضر این رقم

بیشتر بوده و سال‌های آخر برنامه چهارم نرخ تورم به ۲۵ درصد هم رسیده است. رشد نقدینگی طی برنامه چهارم ۳۳ درصد بوده که این رقم می‌بایست ۲۰ درصد می‌بود^۱). و طبق نظریه مقداری پولیون افزایش نقدینگی باعث افزایش تورم می‌شود. این در حالیست که بیدآباد (۱۳۸۴) نشان می‌دهد که افزایش نقدینگی (سیاست پولی انبساطی) عموماً باعث افزایش تورم می‌شود تا تغییر در متغیرهای واقعی اقتصاد، از اینرو نتیجه سیاست پولی انبساطی منجر به افزایش تورم گردید تا افزایش تولید یا کاهش بیکاری.

به نظر می‌رسد که از یک طرف دولت با سیاستهای انبساط پولی (کاهش نرخ بهره و به تبع آن کاهش هزینه تولید) طی سال‌های گذشته تصمیم در افزایش تولید داشت تا بدین طریق بیکاری را کاهش دهد. که نتیجه‌ی این سیاستها تورم شدید رخ داد. (تورم از ۱۰/۵ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۲۵/۴ درصد در سال ۱۳۸۷ رسید). بر اساس مکتب پولی، تورم در بلندمدت معلول عدم موازنه بین نرخ رشد نقدینگی و نرخ رشد تولید حقیقی بوده و بر این اساس نرخ تورم معادل تفاضل نرخ رشد نقدینگی و نرخ رشد تولید می‌باشد، از اینرو برای کاهش تورم ناشی از نقدینگی باید برای کنترل بخشی از نقدینگی، اقدام و بخشی دیگر را به مسیر تولید هدایت کنیم. با توجه به مطالب گفته شده مشخص می‌شود که سه متغیر تورم، نقدینگی و تولید با هم در ارتباط هستند.

بررسی این مباحث نشان می‌دهد که نمی‌توان به یک نتیجه قطعی در مورد تاثیر نقدینگی بر رشد اقتصادی از یک طرف و از طرف دیگر تاثیر آن بر تورم و نیز رابطه بین تورم و رشد اقتصادی دست یافت و این موضوع برای هر کشور بسته به شرایط و ویژگی‌های آن متفاوت بوده و با توجه به ابهاماتی که از لحاظ نظری در ارتباط مابین سه متغیر وجود دارد، انجام چنین تحقیقی ضرورت می‌یابد.

۱-۴- اهداف تحقیق

هدف از این تحقیق تلاش برای برآورد رابطه بین سه متغیر نقدینگی، تورم و رشد اقتصادی برای ایران با استفاده از تکنیک‌های سری زمانی می‌باشد. همچنین در این تحقیق سعی می‌شود رابطه تورم و نقدینگی، نقدینگی و رشد اقتصادی و همچنین تورم و رشد اقتصادی تخمین زده شود.

۱-۵- فرضیات تحقیق:

- ❖ بین نقدینگی و تورم و رشد اقتصادی رابطه بلندمدت وجود دارد.
- ❖ نقدینگی یک عامل تاثیرگذار بر تورم است.
- ❖ بین تورم و رشد اقتصادی رابطه بلندمدت وجود دارد.

^۱ آمار بانک مرکزی

۱-۶- روش تجزیه و تحلیل و استدلال

در این تحقیق از روش‌های نوین اقتصادسنجی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و رسیدن به نتایج استفاده خواهد شد. از آزمون‌های ایستایی دیکی فولر افزوده (ADF) و فیلیپس پرون (PP)،^۱ KPSS و (NP) Ng-Perron و به منظور بررسی ایستایی متغیرهای مورد بررسی و نیز از آزمون‌های ریشه واحد با وجود شکست ساختاری پرون^۲ (۱۹۸۹) و زیوت و اندروز (۱۹۹۲)^۳؛ لامردین و پاپل^۴ (۱۹۹۷) و لی استراتزیچ^۵ (۲۰۰۳) جهت بررسی ایستایی متغیرهای مورد نظر با لحاظ شکست ساختاری استفاده خواهد شد. جهت بررسی رابطه بلند مدت میان متغیرهای تورم، رشد اقتصادی و نقدینگی از سه مدل اقتصادی تقاضای پول کاگان (۱۹۵۶)، نظریه مقداری پول فریدمن، مدل رشد سولو و سوان (رشد نو کلاسیک ها) استفاده خواهد شد.

به منظور بررسی رابطه بلندمدت بین متغیرها از آزمون کرانه‌ها (Bounds test)، به روش همجمعی و نیز مدل‌های ARDL و روش مدل تصحیح خط (ECM) و نهایتاً آزمون علیت گرنجر جهت بررسی رابطه علیت دو به دوی متغیرها استفاده شده و نتایج با هم مقایسه شده است. برآوردهای آماری و آزمون‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای MICROFIT, GAUSS, EVIEWS 6 انجام یافته است.

۱-۷- روش گردآوری داده‌ها

در تحقیق حاضر برای جمع‌آوری مباحث تئوریک، از روش کتابخانه‌ای (کتب و مقالات فارسی و انگلیسی) استفاده می‌شود.

برای گردآوری داده‌های مورد نیاز، از سری‌های زمانی، نماگرهای اقتصادی، ترازنامه‌ها، مجله‌ها و حساب‌های ملی منتشره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران استفاده شده است.

در این رساله از شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (CPI) برای محاسبه تورم، و از مجموع شبه پول و پول برای بدست آوردن حجم پول (نقدینگی)، و از تولید ناخالص داخلی (GDP) نیز برای محاسبه رشد اقتصادی استفاده شده است. همچنین از متغیرهای نرخ ارز غیررسمی، سرعت رشد پول، نسبت افراد شاغل به کل جمعیت و انباشت سرمایه استفاده شده است.

جامعه آماری مورد بررسی داده‌های ایران و به صورت فصلی از فصل اول سال ۱۳۶۷ تا فصل چهارم سال ۱۳۸۶ جمع‌آوری شده است.

¹ Kwiatkowski, et. al

² Perron (1998)

³ Zivot and Andrews, (1992)

⁴ Lumsdaine and Papell, (1997)

⁵ Lee and Strazicich (2003)

۱-۸- تعریف اصطلاحات و واژگان کلیدی

❖ تورم

تورم وضعیتی است که سطح عمومی قیمت ها، به طور مداوم و به مرور زمان افزایش می یابد. یک نکته حائز اهمیت در تعریف تورم عنصر زمان و تداوم افزایش سطح عمومی قیمت هاست. بدین معنا که قیمت ها باید به صورت مداوم در طی زمان افزایش داشته باشند.

اگر قیمت ها در یک دوره خاص افزایش یابند و سپس این روند صعودی قطع شود به این فرآیند تورم اطلاق نمی شود، چرا که افزایش صعودی در قیمت ها باید تداوم داشته باشد.^۱

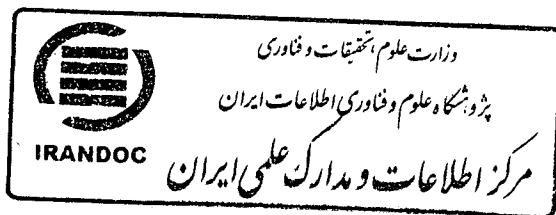
❖ رشد اقتصادی

رشد اقتصادی، دلالت بر افزایش تولید یا درآمد سرانه ملی دارد. اگر تولید کالاها یا خدمات به هر وسیله ممکن در یک کشور افزایش پیدا کند، می توان گفت که در آن کشور، رشد اقتصادی اتفاق افتاده است.

رشد اقتصادی به تعبیر ساده عبارت است از افزایش تولید یک کشور در یک سال خاص در مقایسه با مقدار آن در سال پایه. در سطح کلان، افزایش تولید ناخالص ملی (GNP) یا تولید ناخالص داخلی (GDP) در سال مورد بحث به نسبت مقدار آن در یک سال پایه رشد اقتصادی محسوب می شود. علت این که برای محاسبه رشد اقتصادی، از قیمت های سال پایه استفاده می شود آن است که افزایش محاسبه شده در تولید ناخالص ملی، ناشی از افزایش میزان تولیدات باشد و تأثیر افزایش قیمت ها (تورم) حذف گردد.^۲

❖ نقدینگی

نقدینگی مهمترین متغیر پولی می باشد. هرچقدر بازار مالی یک کشور گسترده تر و عمیقتر باشد نهادهای منتشر کننده نقدینگی نیز افزایش خواهد یافت. در حال حاضر در ایران نهادهای منتشر کننده نقدینگی عبارتند از بانک مرکزی، بانکهای تجاری و تخصصی و موسسات اعتباری غیر بانکی و مردم. اجزای تشکیل دهنده نقدینگی نیز عبارت است از کل سپرده های بخش غیر دولتی نزد بانکها و موسسات اعتباری و اسکناس و مسکوک نزد اشخاص. از تلفیق ترازنامه بانک مرکزی و بانکهای تجاری و تخصصی و موسسات اعتباری غیر بانکی، ترازنامه سیستم بانکی پدید می آید که یکی از متغیرهای مهم این ترازنامه، نقدینگی می باشد.

^۱ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

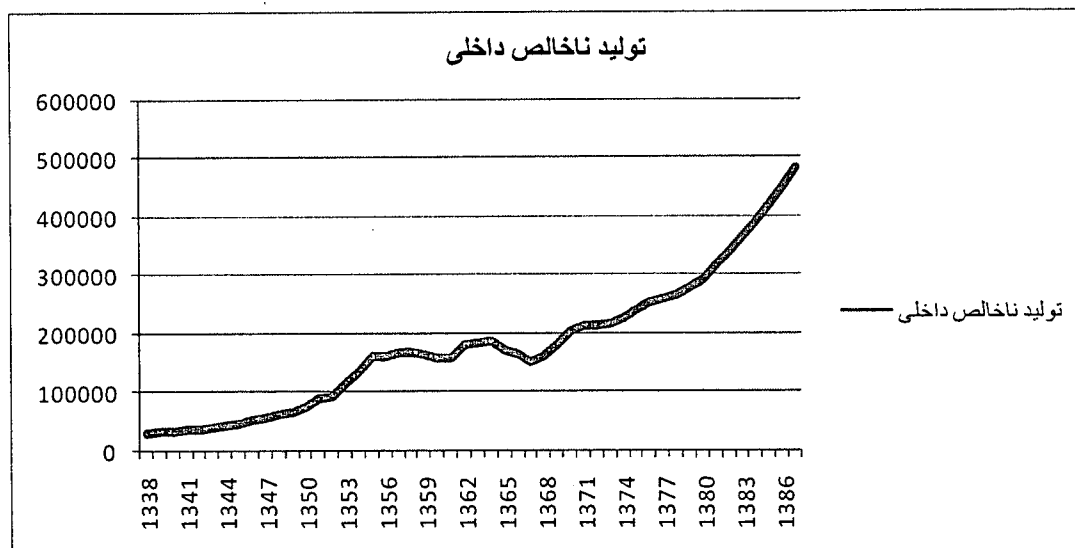
^۲ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

نقدینگی عبارت از مجموع حجم پول و شبه پول می باشد. در این تعریف حجم پول عبارتست از مجموع اسکناس و مسکوک در دست اشخاص و سپرده‌های دیداری نزد بانکها و شبه پول نیز عبارت از مجموع وجوه در حساب های پس انداز و مدت دار می باشد.^۱

۹-۱- بررسی روند متغیرها

روند رشد اقتصادی در ایران

نمودار زیر، روند رشد اقتصادی کشور طی ۵۰ سال اخیر را نشان می دهد.

رشد اقتصادی پایدار یکی از اهداف نهایی هر نظام اقتصادی است که دستیابی به آن مستلزم بسط پایه‌های رشد و درونی شدن آن‌ها از طریق ساز و کارهایی نظیر انباشت سرمایه، توسعه سرمایه انسانی و ارتقاء بهره‌وری عوامل تولید است. مروری بر ساختار رشد اقتصادی ایران حاکی از آن است که نقش دولت از طریق سیاست‌های پولی و مالی از یک سو و درآمدهای حاصل از صادرات نفت از سوی دیگر، به عنوان مهمترین عوامل اثرگذار بر نوسانات رشد اقتصادی محسوب شده و متغیرهای موثر بر رشد درون زا نقش چندان تعیین کننده‌ای نداشته است.

متوسط نرخ رشد اقتصادی طی دوره ۸۷-۱۳۵۰ برابر با ۳/۶ درصد بوده است که به تفکیک در دوره های ۵۷-۱۳۵۰، ۶۷-۱۳۵۸، ۷۲-۱۳۶۸، ۷۸-۱۳۷۴، ۸۳-۱۳۷۹، ۸۷-۱۳۸۴، به ترتیب ۷/۳ درصد، ۱/۹- درصد، ۷/۴ درصد، ۳/۲ درصد، ۵/۳ درصد و ۵/۸ درصد بوده است.

تحولات پس از سال ۱۳۵۷ نظیر پیروزی انقلاب، تغییر نگرش های اقتصادی، فرار مدیران و سرمایه داران، تحریم- های مختلف اقتصادی و جنگ تحمیلی، اقتصاد را با شوک‌های عرضه روبرو ساخت. دولت به منظور جلوگیری از کاهش

^۱ نماگر مجلس شورای اسلامی

تولیدات واقعی، سیاست‌های انبساطی طرف تقاضا را بکار گرفت، با این حال به دلیل ساختار کم‌کشش عرضه کشور اثر این سیاست‌ها بیشتر متوجه افزایش قیمت‌ها گردید و در نهایت متوسط تولید حقیقی طی این دوره ۱/۹ درصد کاهش یافت. به عبارت دیگر از یک طرف با رکود شدید اقتصادی و نیمه تعطیل بودن گمرکات و بنادر، عرضه کل به شدت کاهش یافت و از طریق دیگر با اعمال سیاست‌های انبساطی پولی و مالی، تابع تقاضای کل به بیرون منتقل گردید. بطوریکه ساختار رشد اقتصادی بنا نهاده شده بر درآمدهای نفتی، پس از انقلاب نیز ادامه یافت. کاهش درآمدهای ارزی نسبت به سال‌های قبل از انقلاب، موجب کاهش واردات شد و در تنگنای طرف عرضه، سطح تولید ملی را کاهش داد. این کاهش تولید در بخش‌هایی که وابستگی بیشتری به درآمدهای ارزی داشتند مانند بخش صنعت، محسوس‌تر بود.

طی نیمه اول دوره ۷۲-۱۳۶۸ و با اتمام جنگ تحمیلی، تدوین قانون برنامه اول، مثبت شدن موازنه‌ی ارزی کشور، استفاده از افزایش درآمدهای نفتی و استقراض خارجی، سرمایه‌گذاری رو به بهبود نهاد. این موضوع همراه با وجود ظرفیت‌های خالی تولید و بکارگیری سیاست تعدیل اقتصادی موجب شد اقتصاد از رشد مطلوبی برخوردار شود. اما با نزدیک شدن به زمان باز پرداخت بدهی‌ها، کاهش ظرفیت‌های خالی اقتصاد و شوک عرضه ناشی از کاهش ارزش رسمی ریال و کاهش واردات، نرخ رشد به کندی گرایید. به طوری که اقتصاد وارد دوره‌ی رکود تورمی شد. با وجود این میانگین نرخ رشد اقتصادی به ۷/۴ درصد افزایش یافت که در مقایسه با نرخ رشد منفی دوره قبل، حاکی از تحرکاتی مثبت در اقتصاد بوده است.

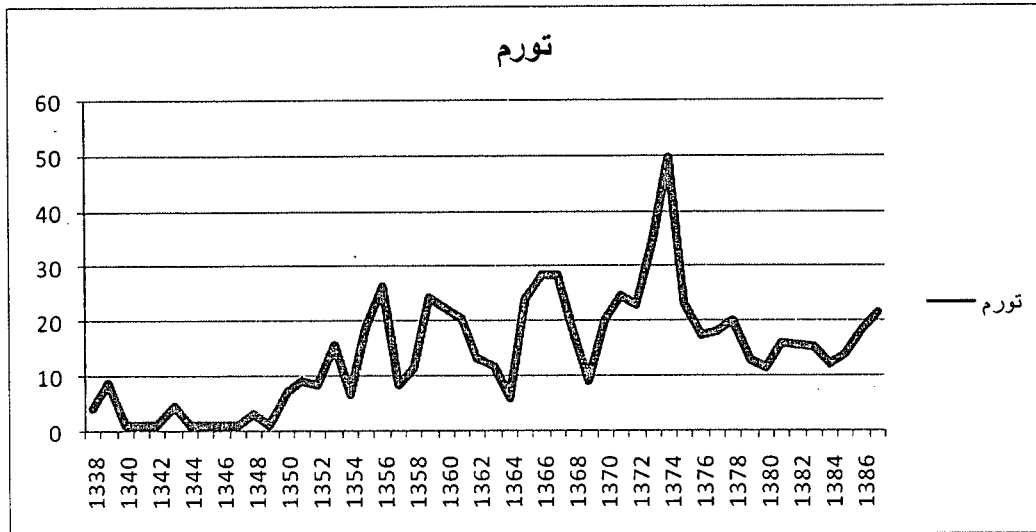
شرایط نامساعد خارجی و بی‌ثباتی سیاست‌های پولی و ارزی سال‌های پایانی برنامه اول و به ویژه سال ۱۳۷۳ موجب شد به منظور ایجاد ثبات پایدار اقتصادی و نیل به تعادل در تراز پرداخت‌های خارجی، در اوایل سال ۷۴ برنامه‌های اقتصادی دولت تحت عنوان سیاست‌های تثبیت به اجرا گذاشته شود. با وجود رشد قابل توجه سرمایه‌گذاری بعد از سال ۱۳۷۵، متعاقب روند افزایشی عرضه اوپک و در نتیجه روند کاهشی قیمت نفت از شدت رشد این متغیر در سال ۷۷ کاسته شد، بطوریکه طی دوره مذکور متوسط رشد سرمایه‌گذاری به ۸ درصد بالغ شده است که نسبت به سال‌های برنامه اول توسعه تا حدی کاهش یافته است. مجموعه تحولات به وجود آمده در این دوره موجب شد، میانگین نرخ رشد تولید ناخالص داخلی ۳/۲ درصد گردد که در مقایسه با دوره قبل کاهش بسیاری را نشان می‌دهد.

ثبات سیاسی، ادامه بهبود درآمدهای نفتی و به تبع آن بهبود ذخیره‌های ارزی و تزریق ارز بیش از میزان پیش‌بینی شده در قانون برنامه سوم، دنبال کردن اصلاحات مندرج در برنامه سوم، آزادسازی نسبی تجاری، حذف مقررات غیرضروری، یکسان سازی نرخ ارز و افزایش نقدینگی، همگی موجب رقم خوردن میانگین بالاتر رشد اقتصادی نسبت به دوره قبل گردید.

در سه سال ابتدایی برنامه چهارم توسعه نیز به دلیل روند صعودی قیمت نفت و به تبع آن افزایش درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت، نرخ رشد اقتصادی به رقم ۵/۸ درصد افزایش یافت.

۳-۴ تورم و نقدینگی در ایران

نمودار زیر، روند تورم طی ۵۰ سال اخیر را در کشور نشان می‌دهد.

برای تشریح تورم در ایران، طول مدت مورد بررسی به چند دوره تقسیم می‌شود:

دوره ۵۱ - ۱۳۳۸:

این دوره مقارن با سه برنامه توسعه عمرانی شامل برنامه عمرانی دوم (۴۱ - ۱۳۳۴)، برنامه عمرانی سوم (۴۶ - ۱۳۴۲) و برنامه عمرانی چهارم (۵۱ - ۱۳۴۷) است. دوره زمانی مقارن با برنامه عمرانی سوم (۱۳۴۶ - ۱۳۴۲) دوره ثبات قیمت-هاست، ولیکن در آغاز برنامه عمرانی چهارم، قیمت‌ها آرام آرام شروع به افزایش می‌کند. ویژگی بارز این دوره آن است که اقتصاد همواره نرخ‌های تورم یک رقمی (پایین تر از ۷ درصد) را تجربه کرده است. در این دوره زمانی، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی، حجم نقدینگی و تولید ناخالص داخلی به طور متوسط سالانه ۲/۶، ۱۷ و ۱۰/۶ درصد رشد داشته‌اند.

دوره ۶۵ - ۱۳۵۲:

پس از پایان دوره ۱۳۳۸-۵۱ (دوره ثبات قیمت‌ها)، اقتصاد ایران در معرض چهار شوک نفتی سال ۱۳۵۲، وقوع انقلاب در سال ۱۳۵۷، شوک دوم نفتی در سال ۱۳۵۸ و جنگ عراق علیه ایران در سال ۱۳۵۹ قرار گرفت. اولین شوک وارده در سال ۱۳۵۲، به دلیل افزایش شدید قیمت‌های جهانی نفت (چهار برابر شدن قیمت‌ها) رخ داد. در نتیجه این تکانه بسیاری از متغیرهای کلان اقتصاد ایران تحت تاثیر قرار گرفتند. به عنوان مثال کمبود ارز که در اکثر سال‌ها به عنوان یکی از تنگناها به حساب می‌آمد، با رشد ۲۴۵ درصدی درآمدهای حاصل از صادرات نفت و گاز از میان برداشته شد. هزینه‌های جاری و عمرانی دولت به ترتیب از ۳۷۰/۲ و ۱۶۱/۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۵۲ به ۱۲۴۸/۱ و ۹۲۶/۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۵۶ بالغ شد. از سوی دیگر بروز این شوک، منجر به رشد شدید نقدینگی به دلیل افزایش جز خالص ذخایر ارزی پایه پولی شد.